

॥ तैत्तिरीय संहिता ॥

॥ सप्तमः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयसंहितायां प्रथमकाण्डे सप्तमः प्रश्नः ॥

तैत्तिरीयसंहितायां प्रथमकाण्डे सप्तमप्रश्नप्रारम्भः। हरिः
ओम्। पा॒क॒य॒ज्ञं वा अ॒न्वाहि॑ताग्नेः प॒शव॑ उप॑ तिष्ठन्त॒ इडा॒
खलु॑ वै पा॒क॒य॒ज्ञः सैषान्तरा॑ प्रयाजानूयाजान् यज॑मानस्य
लो॒केऽव॑हिता॒ तामा॑हियमाणाम॒भि म॑न्त्रयेत् सु॒रूप॑वर्षवर्ण
एही॑ति प॒शवो॑ वा इडा॑ प॒शूने॒वोप॑ ह्वयते य॒ज्ञं वै दे॒वा अ॑दुहन्
य॒ज्ञोऽसु॑रा॒ अदु॑हत् तेऽसु॑रा य॒ज्ञदु॑ग्धाः परा॑ऽभवन् यो वै
य॒ज्ञस्य॑ दोहं॑ वि॒द्वान्॥१॥

यज॑तेऽप्यन्यं यज॑मानं दुहे सा मे स॒त्याऽऽशी॒रस्य॑
य॒ज्ञस्य॑ भूया॒दित्या॑हैष वै य॒ज्ञस्य॑ दोह॒स्तेनै॑वैनं दुहे प्र॒त्ता
वै गौर्दु॑हे प्र॒त्तेडा॒ यज॑मानाय दुह ए॒ते वा इडा॑यै स्तना॒
इडोप॑हृतेति वा॒युर्व॒त्सो य॒र्हि हो॑तेडामुप॒ह्वये॑त् त॒र्हि
यज॑मानो होता॒रमी॑क्षमाणो वा॒युं मन॑सा ध्यायेत्॥२॥

मा॒त्रे व॒त्समु॒पाव॑सृजति॒ सर्वे॑ण॒ वै य॒ज्ञेन॑ दे॒वाः सु॒वर्गं॑

लो॒कमा॑यन् पा॒कय॑ज्ञेन् म॒नुर॑श्राम्य॒थ्सेडा॑ म॒नुमु॑पावर्तत
 ता॒न्दे॒वासुरा॑ व्य॒हय॑न्त प्र॒तीचीं॑ दे॒वाः परा॑चीम॒सुराः सा
 दे॒वानु॑पावर्तत प॒शवो॑ वै तद्दे॒वान॑वृणत प॒शवो॑ऽसुरा॒नज॑हुर्य
 का॒मये॑ताप॒शुः स्या॒दिति॑ परा॑चीं तस्येडा॒मुप॑ह्वयेताप॒शुरे॒व
 भ॑वति यं॥३॥

का॒मये॑त प॒शुमा॑न्थस्या॒दिति॑ प्र॒तीचीं॑ तस्येडा॒मुप॑ह्वयेत
 प॒शुमा॑ने॒व भ॑वति ब्रह्मवा॒दिनो॑ वदन्ति स त्वा इडा॒मुप॑ह्वयेत्
 य इडा॑मुप॒हूया॒त्मान॑मिडा॒यामु॑प॒ह्वये॑तेति सा नः प्रि॒या
 सुप्र॑तू॒र्तिर्म॒घोनी॒त्याहे॒डामे॒वोप॒हूया॒ऽऽत्मान॑मिडा॒यामु॑प॒ ह्वये॑ते
 व्य॑स्तमि॒व वा ए॒तद्य॑ज्ञस्य॒ यदि॒डां सा॒मि प्रा॒श्नन्ति॑॥४॥

सा॒मि मा॑र्जयन्त ए॒तत् प्रति॑ वा अ॒सुरा॑णां य॒ज्ञो
 व्य॑च्छिद्यत ब्रह्म॑णा दे॒वाः सम॑दधुर्बृह॒स्पति॑स्तनुतामिमं न
 इत्या॑ह ब्रह्म॒ वै दे॒वानां॑ बृह॒स्पति॑र्ब्रह्म॒णैव॑ य॒ज्ञः स॒न्दधा॑ति
 विच्छि॑न्नं य॒ज्ञः समि॑मं द॒धात्वित्या॑ह स॒न्तत्यै॑ वि॒श्वे दे॒वा
 इह॑ मा॒दय॑न्ता॒मित्या॑ह स॒न्तत्यै॑व य॒ज्ञं दे॒वेभ्यो॑ऽनु दि॒शति॑ यां
 वै॥५॥

य॒ज्ञे दक्षि॑णां ददा॒ति ता॑म॒स्य प॒शवो॑ऽनु सङ्क्रा॑मन्ति स ए॒ष

ईजानोऽपशुर्भावुको यजमानेन खलु वै तत्कार्यमित्याहुयथा
 देवत्रा दत्तं कुर्वीतात्मन् पशून् रमयेतेति ब्रध्न पिन्वस्वेत्याह
 यज्ञो वै ब्रध्नो यज्ञमेव तन्महयत्यथो देवत्रैव दत्तं कुरुत
 आत्मन् पशून् रमयते ददतो मे मा क्षायीत्याहाक्षितिमेवोपैति
 कुर्वतो मे मोषं दसदित्याह भूमानमेवोपैति॥६॥

विद्वान्याये द्यं प्राश्नन्ति यां वै म एकात्रविंशतिश्च॥१॥ ————— [१]

सः श्रवा ह सौवर्चनसस्तुमिञ्जमौपोदितिमुवाच
 यत्सत्रिणां होताऽभूः कामिडामुपाह्वथा इति तामुपाह्व इति
 होवाच या प्राणेन देवान् दाधार व्यानेन मनुष्यान् पानेन
 पितृनितीं छिनत्ति सा न छिनत्ती (३) इति छिनत्तीति
 होवाच शरीरं वा अस्यै तदुपाह्वथा इति होवाच गौर्वै॥७॥

अस्यै शरीरं गां वाव तौ तत्पर्यवदतां या यज्ञे दीयते सा
 प्राणेन देवान् दाधार यया मनुष्या जीवन्ति सा व्यानेन
 मनुष्यान् यां पितृभ्यो घ्नन्ति साऽपानेन पितृन् य एवं
 वेदं पशुमान् भवत्यथ वै तामुपाह्व इति होवाच या प्रजाः
 प्रभवन्तीः प्रत्याभवतीत्यन्नं वा अस्यै तत्॥८॥

उपाह्वथा इति होवाचौषधयो वा अस्या अन्नमौषधयो वै

प्रजाः प्रभवन्तीः प्रत्या भवन्ति य एवं वेदान्नादो भवत्यथ
 वै तामुपाह्व इति होवाच या प्रजाः पराभवन्तीरनुगृह्णाति
 प्रत्याभवन्तीर्गृह्णातीति प्रतिष्ठां वा अस्यै तदुपाह्वथा इति
 होवाचेयं वा अस्यै प्रतिष्ठा॥९॥

इयं वै प्रजाः पराभवन्तीरनुगृह्णाति प्रत्याभवन्तीर्गृह्णाति य
 एवं वेद प्रत्येव तिष्ठत्यथ वै तामुपाह्व इति होवाच यस्यै
 निक्रमणे घृतं प्रजाः संजीवन्तीः पिबन्तीति छिनत्ति सा न
 छिनत्ती (३) इति न छिनत्तीति होवाच प्र तु जनयतीत्येष
 वा इडामुपाह्वथा इति होवाच वृष्टिर्वा इडा वृष्ट्यै वै निक्रमणे
 घृतं प्रजाः संजीवन्तीः पिबन्ति य एवं वेद प्रैव जायतेऽन्नादो
 भवति॥१०॥

गोर्वा अस्यै तत् प्रतिष्ठाऽह्वथा इति विश्वतिश्च॥२॥ [२]

परोक्षं वा अन्ये देवा इज्यन्ते प्रत्यक्षमन्ये यद्यजते य एवं
 देवाः परोक्षमिज्यन्ते तानेव तद्यजति यदन्वाहार्यमाहरत्येते
 वै देवाः प्रत्यक्षं यद् ब्राह्मणास्तानेव तेन प्रीणात्यथो
 दक्षिणैवास्येषाऽथो यज्ञस्यैव छिद्रमपि दधाति यद्वै यज्ञस्य
 क्रूरं यद्विलिष्टं तदन्वाहार्येण॥११॥

अ॒न्वाह॑रति॒ तद॑न्वाहार्य॒स्यान्वाहार्य॑त्वं दे॒वदू॑ता वा
 ए॒ते यदृ॑त्विजो॒ यद॑न्वाहार्य॒माह॑रति दे॒वदू॑ताने॒व प्री॑णाति
 प्र॒जाप॑तिर्दे॒वेभ्यो॑ य॒ज्ञान् व्यादि॑शत् स रि॒रिचानो॑ऽमन्यत॒
 स ए॒तम॑न्वाहार्य॒मभ॑क्तमपश्यत् तमा॒त्मन्न॑धत्त स वा ए॒ष
 प्रा॑जाप॒त्यो यद॑न्वाहार्यो॒ यस्यै॑वं वि॒दुषो॑ऽन्वाहार्य॒ आहि॑यते
 सा॒क्षादे॒व प्र॒जाप॑तिमृ॒ध्नोत्य॑परिमितो निरु॒प्योऽप॑रिमितः
 प्र॒जाप॑तिः प्र॒जाप॑तेः॥१२॥

आप्त्यै दे॒वा वै यद्य॒ज्ञेऽकु॑र्वत॒ तदसु॑रा अकुर्वत॒ ते दे॒वा ए॒तं
 प्रा॑जाप॒त्यम॑न्वाहार्य॒मपश्य॑न् तम॒न्वाह॑रन्त॒ ततो॑ दे॒वा अभ॑वन्
 परा॑सु॒रा यस्यै॑वं वि॒दुषो॑ऽन्वाहार्य॒ आहि॑यते भव॑त्या॒त्मना॒
 परा॑स्य॒ भ्रातृ॑व्यो भवति य॒ज्ञेन॒ वा इ॒ष्टी प॒क्केन॑ पूर्ती॒ यस्यै॑वं
 वि॒दुषो॑ऽन्वाहार्य॒ आहि॑यते स त्वे॒वेष्टा॑पूर्ती॒ प्र॒जाप॑तेर्भा॒गो-
 ऽसि॥१३॥

इत्या॑ह प्र॒जाप॑तिमे॒व भा॑ग॒धेये॑न॒ सम॑र्धय॒त्यूर्ज॑स्वान्
 पय॑स्वानि॒त्याहो॑र्जमे॒वास्मि॑न् पयो॑ दधाति प्राणापा॒नौ मे॑
 पाहि॑ समानव्या॒नौ मे॑ पा॒हीत्या॑हाऽऽशिष॑मे॒वैता॑मा शा॒स्ते-

ऽक्षितोऽस्यक्षित्यै त्वा मा मै क्षेष्टा अमुत्रामुष्मिल्लौक इत्याह
 क्षीयते वा अमुष्मिल्लौकेऽन्नमितः प्रदानं ह्यमुष्मिल्लौके
 प्रजा उपजीवन्ति यदेवमभिमृशत्यक्षितिमेवैनद्रमयति
 नास्यामुष्मिल्लौकेऽन्नं क्षीयते ॥१४॥

अन्वाहार्येण प्रजापतेरसि ह्यमुष्मिल्लौके पञ्चदश च ॥३॥ [३]

बर्हिषोऽहं देवयज्यया प्रजावान् भूयासमित्याह
 बर्हिषा वै प्रजापतिः प्रजा असृजत तेनैव प्रजाः सृजते
 नराशंसस्याहं देवयज्यया पशुमान् भूयासमित्याह
 नराशंसैन वै प्रजापतिः पशूनसृजत तेनैव पशून्सृजते-
 ऽग्नेः स्विष्टकृतोऽहं देवयज्ययाऽऽयुष्मान् यज्ञेन प्रतिष्ठां
 गमेयमित्याहाऽऽयुरेवात्मन् धत्ते प्रति यज्ञेन तिष्ठति
 दर्शपूर्णमासयोः ॥१५॥

वै देवा उज्जितिमनूदजयन् दर्शपूर्णमासाभ्यामसुरानपानुदन्त
 दर्शपूर्णमासयोरेव देवतानां यजमानं उज्जितिमनूजयति
 दर्शपूर्णमासाभ्यां भ्रातृव्यानपे नुदते वाजवतीभ्यां व्यूहत्यन्नं
 वै वाजोऽन्नमेवावरुन्धे द्वाभ्यां प्रतिष्ठित्यै यो वै यज्ञस्य द्वौ
 दोहौ विद्वान् यजत उभयतः ॥१६॥

ए॒व य॒ज्ञं दु॒हे पु॒रस्ता॑च्चो॒परि॑ष्ठाच्चै॒ष वा अ॒न्यो य॒ज्ञस्य॒ दोह॑
 इडा॒याम॒न्यो य॒र्हि हो॒ता य॒ज॑मानस्य॒ नाम॑ गृह्णी॒यात् त॒र्हि
 ब्रू॒यादे॒मा अ॒ग्नन्ना॒शिषो॑ दोह॑कामा॒ इति॑ स॒ंस्तु॑ता ए॒व दे॒वता॑
 दु॒हेऽथो॑ उ॒भय॑त ए॒व य॒ज्ञं दु॒हे पु॒रस्ता॑च्चो॒परि॑ष्ठाच्च॒ रोहि॑तेन
 त्वाऽग्नि॑र्दे॒वता॑ गमय॒त्वित्या॑है॒ते वै दे॒वाश्वाः॥१७॥

य॒ज॑मानः प्र॒स्त॒रो य॒दे॒तैः प्र॒स्त॒रं प्र॒ह॒रति॑ दे॒वाश्चै॒रे॒व
 य॒ज॑मानः सु॒व॒र्गं लो॒कं ग॑मयति॒ वि ते॑ मु॒ञ्चामि॑ र॒श॒ना वि
 र॒श्मी॒नित्या॑है॒ष वा अ॒ग्नेर्वि॑मो॒कस्ते॒नै॒वैनं॑ वि मु॒ञ्चति॑ वि॒ष्णोः
 शं॒यो॒र॒हं दे॒वय॒ज्यया॑ य॒ज्ञेन॑ प्र॒ति॒ष्ठां ग॑मेय॒मित्या॑ह॒ य॒ज्ञो वै
 वि॒ष्णुर्य॒ज्ञ ए॒वान्त॑तः प्र॒ति ति॑ष्ठति॒ सोम॑स्या॒हं दे॒वय॒ज्यया॑
 सु॒रेताः॑॥१८॥

रे॒तो धि॒षी॒येत्या॑ह॒ सोमो॑ वै रे॒तो॒धास्ते॒नै॒व रे॒त आ॒त्मन्
 ध॑त्ते॒ त्वष्ट॑र॒हं दे॒वय॒ज्यया॑ प॒शूना॑ रूपं पु॒षेय॑मित्या॒ह
 त्वष्टा॑ वै प॒शूनां॑ मि॒थुना॑ना रूप॒कृत्ते॒नै॒व प॒शूना॑
 रू॒पमा॒त्मन् ध॑त्ते दे॒वानां॑ प॒त्नीर॒ग्निर्गृ॑हप॒तिर्य॒ज्ञस्य॑ मि॒थुनं॑
 तयो॑र॒हं दे॒वय॒ज्यया॑ मि॒थुने॒न प्र भू॑यास॒मित्या॑है॒तस्मा॒द्वै
 मि॒थुना॒त्प्र॒जाप॑तिमि॒थुने॑न॥१९॥

प्राजायत॒ तस्मा॑दे॒व यज॑मानो मिथु॒नेन॒ प्र जा॑यते वे॒दो-
ऽसि॒ वित्ति॑रसि वि॒देयेत्या॑ह वे॒देन॒ वै दे॒वा असु॑राणां वि॒त्तं
वेद्य॑मविन्दन्त॒ तद्वे॒दस्य॑ वे॒दत्वं यद्य॑द् भ्रातृ॒व्यस्याभि॑ध्यायेत्
तस्य॒ नाम॑ गृही॒यात् तदे॒वास्य॒ सर्व॑ वृ॒द्धे घृ॒तव॑न्तं कु॒लायि॑नः
रा॒यस्पोष॑ः स॒हस्रि॑णं वे॒दो द॑दातु वा॒जिन॒मित्या॑ह प्र स॒हस्रं॑
प॒शूना॑प्रो॒त्याऽस्य॑ प्र॒जाया॑ वा॒जी जा॑यते य ए॒वं वेद॑॥२०॥

द्रु॒शपूर्ण॑मा॒सयोरु॒भय॑तो दे॒वाश्चाः सु॒रेताः॑ प्र॒जाप॑तेर्मिथु॒नेना॑ऽऽप्रोत्यष्टौ च॥४॥—[४]

ध्रु॒वां वै रि॒च्यमा॑नां य॒ज्ञोऽनु॑ रि॒च्यते य॒ज्ञं यज॑मानो
यज॑मानं प्र॒जा ध्रु॒वामा॑प्याय॑मानां य॒ज्ञोऽन्वा प्या॑यते य॒ज्ञं
यज॑मानो यज॑मानं प्र॒जा आ प्या॑यतां ध्रु॒वा घृ॒तेनेत्या॑ह
ध्रु॒वामे॒वाऽऽप्या॑ययति॒ तामा॑प्याय॑मानां य॒ज्ञोऽन्वा प्या॑यते य॒ज्ञं
यज॑मानो यज॑मानं प्र॒जाः प्र॒जाप॑तेर्वि॒भान्नाम॑ लो॒कस्तस्मि॑ः
स्त्वा द॑धामि स॒ह यज॑मानेनेति॥२१॥

आ॒हायं॑ वै प्र॒जाप॑तेर्वि॒भान्नाम॑ लो॒कस्तस्मि॑न्ने॒वैनं॑
द॑धाति स॒ह यज॑मानेन॒ रिच्य॑त इ॒व वा ए॒तद्य॑जते
यद्य॑जमानभा॒गं प्रा॑श्ना॒त्यात्मा॑नमे॒व प्री॑णात्ये॒तावान्॑ वै य॒ज्ञो
या॒वान् यज॑मानभा॒गो य॒ज्ञो यज॑मानो यद्य॑जमानभा॒गं

प्राश्नाति यज्ञ एव यज्ञं प्रतिष्ठापयत्येतद्वै सूयवंसु५ सोदकं
यद्वरुहिश्चाऽऽपश्चैतत्॥ २२॥

यजमानस्याऽऽयतनं यद्वेदिर्यत् पूर्णपात्रमन्तर्वेदि
निनयति स्व एवाऽऽयतने सूयवंसु५ सोदकं कुरुते
सदसि सन्मै भूया इत्याहाऽऽपो वै यज्ञ आपोऽमृतं
यज्ञमेवामृतमात्मन्धत्ते सर्वाणि वै भूतानि व्रतमुपयन्तमनूपं
यन्ति प्राच्यां दिशि देवा ऋत्विजो मार्जयन्तामित्याहैष वै
दर्शपूर्णमासयोरवभृथः॥ २३॥

यान्येवैनं भूतानि व्रतमुपयन्तमनूपयन्ति तैरेव
सहावभृथमवैति विष्णुमुखा वै देवाश्छन्दोभिरिमाल्लोकाननप-
ज्यमभ्यजयन् यद्विष्णुक्रमान् क्रमते विष्णुरेव भूत्वा
यजमानश्छन्दोभिरिमाल्लोकाननपज्यमभि जयति विष्णोः
क्रमोऽस्यभिमातिहेत्याह गायत्री वै पृथिवी त्रैष्टुभमन्तरिक्षं
जागती द्यौरानुष्टुभीर्दिशश्छन्दोभिरेवेमाल्लोकान् यथापूर्वमभि
जयति॥ २४॥

इत्येतदवभृथो दिशः सप्त च॥५॥ [५]

अगन्म सुवः सुवरगन्मेत्याह सुवर्गमेव लोकमेति

सुदृशस्ते मा छिन्धि यत्ते तपस्तस्मै ते मा वृक्षीत्याह
 यथायजुरेवैतत् सुभूरसि श्रेष्ठो रश्मीनामायुर्धा अस्यायुर्मे
 धेहीत्याहाऽऽशिषमेवैतामा शास्ते प्र वा एषो-
 ऽस्माल्लोकाच्च्यवते यः॥२५॥

विष्णुक्रमान् क्रमते सुवर्गाय हि लोकाय विष्णुक्रमाः
 क्रम्यन्ते ब्रह्मवादिनो वदन्ति स त्वै विष्णुक्रमान्
 क्रमेत् य इमाल्लोकान् भ्रातृव्यस्य संविद्य पुनरिमं
 लोकं प्रत्यवरोहेदित्येष वा अस्य लोकस्य प्रत्यवरोहो
 यदाहेदमहममुं भ्रातृव्यमाभ्यो दिग्भ्योऽस्यै दिव इतीमानेव
 लोकान्भ्रातृव्यस्य संविद्य पुनरिमं लोकं प्रत्यवरोहति
 सं॥२६॥

ज्योतिषाऽभूवमित्याहास्मिन्नेव लोके प्रति तिष्ठत्यैन्द्रीमावृतम्
 इत्याहासौ वा आदित्य इन्द्रस्तस्यैवाऽऽवृतमनुं पर्यावर्तते
 दक्षिणा पर्यावर्तते स्वमेव वीर्यमनुं पर्यावर्तते तस्मादक्षिणो-
 ऽर्ध आत्मनो वीर्यावत्तरोऽथो आदित्यस्यैवाऽऽवृतमनुं
 पर्यावर्तते समहं प्रजया सं मया प्रजेत्याहाऽऽशिषम्॥२७॥

एवैतामा शास्ते समिद्धो अग्ने मे दीदिहि समेद्धा

ते अग्ने दीद्यासमित्याह यथायजुरेवैतद्वसुमान् यज्ञो
वसीयान् भूयासमित्याहाऽऽशिषमेवैतामा शास्ते बहु वै
गार्हपत्यस्यान्ते मिश्रमिव चर्यत आग्निपावमानीभ्यां
गार्हपत्यमुप तिष्ठते पुनात्येवाग्निं पुनीत आत्मानं द्वाभ्यां
प्रतिष्ठित्या अग्ने गृहपत इत्याह॥२८॥

यथायजुरेवैतच्छ्रुतं हिमा इत्याह शतं त्वा
हेमन्तानिन्धिषीयेति वावैतदाह पुत्रस्य नाम गृह्णात्यन्नादमेवैनं
करोति तामाशिषमा शासे तन्तवे ज्योतिष्मतीमिति
ब्रूयाद्यस्य पुत्रोऽजातः स्यात् तेजस्व्येवास्य ब्रह्मवर्चसी
पुत्रो जायते तामाशिषमा शासेऽमुष्मे ज्योतिष्मतीमिति
ब्रूयाद्यस्य पुत्रः॥२९॥

जातः स्यात् तेज एवास्मिन् ब्रह्मवर्चसं दधाति यो वै यज्ञं
प्रयुज्य न विमुञ्चत्यप्रतिष्ठानो वै स भवति कस्त्वा युनक्ति स
त्वा वि मुञ्चत्वित्याह प्रजापतिर्वै कः प्रजापतिनैवैनं युनक्ति
प्रजापतिना वि मुञ्चति प्रतिष्ठित्या ईश्वरं वै व्रतमविसृष्टं
प्रदहोऽग्ने व्रतपते व्रतमचारिषमित्याह व्रतमेव॥३०॥

वि सृजते शान्त्या अप्रदाहाय पराङ् वाव यज्ञ एति

न नि वर्तते पुनर्यो वै यज्ञस्य पुनरालम्भं विद्वान् यजते
 तमभि नि वर्तते यज्ञो बभूव स आ बभूवेत्याहैष वै यज्ञस्य
 पुनरालम्भस्तेनैवैनं पुनरालभतेऽनवरुद्धा वा एतस्य विराड्
 आहिताग्निः सन्नसभः पशवः खलु वै ब्राह्मणस्य सभेष्वा
 प्राडुत्क्रम्य ब्रूयाद्गोमां अग्नेऽविमां अश्वी यज्ञ इत्यव
 सभां रुन्धे प्र सहस्रं पशूनां प्रोत्यास्य प्रजायां वाजी
 जायते॥ ३१॥

यः स माशिषं गृहपतु इत्याहु यस्य पुत्रो व्रतमेव खलु वै चतुर्विंशतिश्च॥६॥॥[६]

देवं सवितुः प्रसुव यज्ञं प्रसुव यज्ञपतिं भगाय दिव्यो
 गन्धर्वः। केतपूः केतं नः पुनातु वाचस्पतिर्वाचमद्य स्वदाति
 नः॥ इन्द्रस्य वज्रोऽसि वार्त्रघ्नस्त्वयाऽयं वृत्रं वध्यात्॥
 वाजस्य नु प्रसवे मातरं महीमदिति नाम वचसा करामहे।
 यस्यामिदं विश्वं भुवनमाविवेश तस्यां नो देवः सविता धर्म
 साविषत्॥ अप्सु॥ ३२॥

अन्तरमृतमप्सु भेषजमपामुत प्रशस्तिष्वश्वा भवथ
 वाजिनः॥ वायुर्वा त्वा मनुर्वा त्वा गन्धर्वाः सप्तविंशतिः।
 ते अग्ने अश्वमायुञ्जन्ते अस्मिञ्जवमादधुः॥ अपां नपादाशुहेमन्

य ऊ॒र्मिः क॒कुद्भान् प्रतू॑र्तिर्वाज॒सात॑म॒स्तेना॒यं वाज॑ः सेत्॥
 विष्णोः॒ क्रमो॑ऽसि॒ विष्णोः॑ क्रा॒न्तम॑सि॒ विष्णोर्वि॑क्रा॒न्तम॑स्य॒ङ्कौ
 न्य॒ङ्काव॑भितो॒ रथं॑ यौ ध्वा॒न्तं वा॑ता॒ग्रम॑नु॒ संच॑रन्तौ
 दू॒रेहै॑तिरिन्द्रि॒यावा॑न्प॒त॒त्री ते नो॑ऽग्र॒यः प॑प्र॒यः पा॑रयन्तु॥ ३३॥

अप्सु न्यङ्कौ पञ्चदश च॥ ७॥ [७]

दे॒वस्या॒हः स॑वि॒तुः प्र॑स॒वे बृ॒हस्प॑ति॒ना वाज॑जिता॒ वाजं॑
 जेषं॑ दे॒वस्या॒हः स॑वि॒तुः प्र॑स॒वे बृ॒हस्प॑ति॒ना वाज॑जिता॒
 वर्षि॑ष्ठं नाकः॑ रुहे॒यमिन्द्रा॑य॒ वाचं॑ वद॒तेन्द्रं॑ वाजं॑
 जाप॑य॒तेन्द्रो॑ वाज॑मजयित्। अश्वा॑जनि॒ वाजि॑नि॒ वाजे॑षु
 वाजि॑नीव॒त्यश्वा॑न्त्स॒मथ्सु॑ वाजय॥ अ॒र्वा॒सि स॑प्ति॒रसि॑
 वा॒ज्य॑सि॒ वाजि॑नो॒ वाजं॑ धावत म॒रुता॑ प्रस॒वे ज॑यत् वि
 यो॒ज॑ना मिमीध्व॒मध्व॑नः स्क॒न्नीत॑॥ ३४॥

का॒ष्ठां ग॑च्छ॒त॒ वाजे॑वाजेऽवत वाजिनो नो॒ धने॑षु विप्रा
 अमृ॑ता ऋ॒तज्ञाः॑॥ अ॒स्य म॑ध्वः पिबत मा॒दय॑ध्वं तृ॒प्ता या॑त
 प॒थिभि॑र्दे॒व्यानैः॑॥ ते नो॒ अर्व॑न्तो हवन्श्रु॒तो ह॒वं वि॑श्वे शृण्वन्तु
 वा॒जिनः॑॥ मि॒त॒द्रवः॑ सहस्र॒सा मे॑धसा॒ता स॑निष्य॒वः। म॒हो
 ये रत्न॑ः स॒मि॒थेषु॑ ज॒ग्निरे॒ शं नो॑ भवन्तु वा॒जिनो॑ ह॒वेषु॑॥

दे॒वता॑ता मि॒तद्र॑वः स्व॒र्काः। ज॒म्भय॑न्तोऽहिं वृ॒क् र॒क्षांसि॑
सने॑म्य॒स्मद्यु॑यवन् ॥ ३५ ॥

अमी॑वाः॥ ए॒ष स्य॑ वा॒जी क्षि॑प॒णिं तु॑र॒ण्यति॑ ग्री॒वायां॑
ब॒द्धो अ॑पि॒क्ष आ॒सनि॑। क्र॒तुं दधि॑क्रा अनु॑ सं॒तवी॑त्वत्
प॒थाम॑ङ्का॒स्यन्वा॒पनी॑फणत् ॥ उ॒त स्मा॑स्य॒ द्रव॑तस्तु॒रण्य॑तः
प॒र्णं न॑ वे॒रनु॑ वाति॒ प्रग॑र्धि॒नः। श्ये॑नस्ये॒व ध्रज॑तो अङ्क॒सं
परि॑ दधि॒क्राव्णः॑ स॒होर्जा॑ तरि॒त्रतः॑ ॥ आ मा॒ वाज॑स्य
प्रस॒वो ज॑ग॒म्यादा॑ द्यावा॑पृथि॒वी वि॒श्वश॑म्भू। आ मा॑ गन्तां
पि॒तरा॑ ॥ ३६ ॥

मा॒तरा॒ चाऽऽमा॒ सोमो॑ अमृ॒तत्वाय॑ ग॒म्यात् ॥
वाजि॑नो वाजजि॒तो वाज॑ र॒ष्यन्तो॑ वाजं जे॒ष्यन्तो॑
बृह॑स्पते॒र्भा॒गम॑व जिघ्र॒त वाजि॑नो वाजजि॒तो वाज॑ र॒
ससृ॑वा॒सो वाजं॑ जिगि॒वा॒सो बृह॑स्पते॒र्भा॒गे नि मृ॑द्वमि॒यं
वः सा स॒त्या सं॒धाऽभू॑द्यामिन्द्रे॒ण स॒मध॑ध्व॒मजी॑जिप॒त
वन॑स्प॒तय॒ इन्द्रं॑ वाजं॒ विमु॑च्यध्वम् ॥ ३७ ॥

स्क॒न्नीत॒ युय॑वन्पि॒तरा॒ द्विच॑त्वारि॒शच्च॑ ॥ ८ ॥

क्ष॒त्रस्यो॑ल्ब॒मसि॑ क्ष॒त्रस्य॑ योनि॑रसि॒ जाय॑ एहि॒ सुवो॑

रोहा॑व॒ रोहा॑व॒ हि सुव॑र॒हं ना॑वु॒भयोः॒ सुवो॑ रोक्ष्यामि॒ वाज॑श्च
 प्रस॑वश्चा॒पिज॑श्च॒ क्रतु॑श्च॒ सुव॑श्च॒ मूर्धा च॒ व्यश्जि॑यश्चाऽ-
 ऽन्त्याय॑नश्चान्त्य॑श्च॒ भौव॑नश्च॒ भुव॑न॒श्चाधि॑पतिश्च। आयु॑र्य॒ज्ञेन॑
 कल्प॑तां प्रा॒णो य॒ज्ञेन॑ कल्प॑तामपा॒नः॥३८॥

य॒ज्ञेन॑ कल्प॑तां व्या॒नो य॒ज्ञेन॑ कल्प॑तां चक्षु॑र्य॒ज्ञेन॑
 कल्प॑तां॑ श्रोत्रं॑ य॒ज्ञेन॑ कल्प॑तां मनो॑ य॒ज्ञेन॑ कल्प॑तां
 वाग्य॑ज्ञेन॑ कल्प॑तामा॒त्मा य॒ज्ञेन॑ कल्प॑तां य॒ज्ञो य॒ज्ञेन॑
 कल्प॑तां॑ सुव॑र्दे॒वाः अ॑गन्मा॒मृता॑ अभू॒म प्र॒जाप॑तेः प्र॒जा
 अ॑भू॒म सम॑हं प्र॒जया॑ सं मया॑ प्र॒जा सम॑हं॑ रा॒यस्पोषे॑ण
 सं मया॑ रा॒यस्पोषोऽन्ना॑य त्वाऽन्ना॒द्याय॑ त्वा॒ वाजा॑य त्वा
 वाज॑जित्या॒यै त्वाऽमृ॑तम॒सि पु॒ष्टि॑र॒सि प्र॒जन॑नम॒सि॥३९॥

अ॒पा॒नो वाजा॑य॒ नवं च॥१॥ [९]

वाज॑स्ये॒मं प्र॑स॒वः सु॑षुवे॒ अग्रे॑ सोम॒ः राजा॑न॒मोष॑धीष्व॒प्सु।
 ता अ॒स्मभ्यं॑ मधु॑मतीर्भवन्तु व॒यः॑ रा॒ष्ट्रे जा॑ग्रियाम॒ पुरोहि॑ताः॥
 वाज॑स्ये॒दं प्र॑स॒व आ ब॑भूवे॒मा च॒ विश्वा॑ भुव॑नानि स॒र्वतः॑।
 स वि॒राजं॑ प॒र्येति॑ प्र॒जान॑न् प्र॒जां पु॒ष्टिं वर्ध॑य॒मानो अ॒स्मे॥
 वाज॑स्ये॒मां प्र॑स॒वः शि॑श्रिये॒ दिव॑मि॒मा च॒ विश्वा॑ भुव॑नानि

सुम्राट्। अदि॒त्सन्तं दापयतु प्रजा॒नन् रु॒यिं॥४०॥

च नः॑ सर्व॒वीरां॑ नि यच्छतु॥ अग्ने॑ अच्छा॑ वदे॒ह नः॑ प्रति॑
नः सुम॑ना॒ भव। प्र णो॑ यच्छ भुव॒स्पते धन॑दा अ॒सि न॒स्त्वम्॥
प्र णो॑ यच्छ॒त्वयि॑मा प्र भगुः॑ प्र बृह॒स्पतिः॑। प्र दे॒वाः प्रोत॑
सू॒नृता॒ प्र वाग्दे॑वी द॒दातु नः॑॥ अ॒र्यम॑णं बृह॒स्पति॑मिन्द्रं दाना॑य
चोदय। वाचं॑ विष्णु॒ः सर॑स्वती॒ः सवि॑तारम्॥४१॥

च वा॒जिनम्॑॥ सोम॑ः राजा॑नं वरु॑णम॒ग्निम॒न्वार॑भामहे।
आ॒दि॒त्यान् विष्णु॑ः सूर्यं ब्र॒ह्माणं॑ च बृह॒स्पतिम्॑॥ दे॒वस्य॑ त्वा
सवि॑तुः प्र॒सवे॑ऽश्वि॒नोर्बा॑हुभ्यां॑ पू॒ष्णो ह॒स्ताभ्या॑ः सर॑स्वत्यै
वा॒चो य॒न्तुर्य॒त्रेणा॒ग्नेस्त्वा॒ साम्रा॑ज्येना॒भिषि॑श्चामीन्द्र॑स्य
बृह॒स्पते॑स्त्वा॒ साम्रा॑ज्येना॒भिषि॑श्चामि॥४२॥

रु॒यिः सवि॑तारः प॒द्भिः श॒च॥१०॥ [१०]

अ॒ग्निरेका॑क्षरेण॒ वाच॑मुद॒जय॑द॒श्विनौ द्वा॑क्षरेण प्रा॒णापा॑नावुद॒ज
विष्णु॑स्य॒क्षरेण॒ त्री॒ल्लो॒कानु॑द॒जय॑त् सोम॑श्चतु॒रक्ष॑रेण॒ चतु॑ष्पदः
प॒शूनु॑द॒जय॑त् पू॒षा प॒ञ्चा॑क्षरेण॒ प॒ङ्क्ति॑मुद॒जय॑द्धा॒ता ष॑ड॒क्षरेण॑
ष॒डृतू॑नुद॒जय॑न्म॒रुतः॑ स॒प्ताक्ष॑रेण स॒प्तप॑दाः श॒क्रो॒ऽनी॒मुद॑जयन्
बृह॒स्पति॑र॒ष्टाक्ष॑रेण गाय॒त्रीमु॑द॒जय॑न्मि॒त्रो न॒वा॑क्षरेण त्रि॒वृत्तः॑

स्तोममुदजयत्॥४३॥

वरुणो दशाक्षरेण विराजमुदजयदिन्द्र एकादशाक्षरेण
त्रिष्टुभमुदजयद् विश्वे देवा द्वादशाक्षरेण जगतीमुदजयन्
वसवस्त्रयोदशाक्षरेण त्रयोदशः स्तोममुदजयन् रुद्राश्चतुर्दशाक्षरे
चतुर्दशः स्तोममुदजयन्नादित्याः पञ्चदशाक्षरेण पञ्चदशः
स्तोममुदजयन्नादितिषोडशाक्षरेण षोडशः स्तोममुदजयत्
प्रजापतिः सप्तदशाक्षरेण सप्तदशः स्तोममुदजयत्॥४४॥

अजयत् षट्त्वारिंशच्च॥११॥ [११]

उपयामगृहीतोऽसि नृषदं त्वा द्रुषदं भुवनसदमिन्द्राय
जुष्टं गृह्णाम्येष ते योनिरिन्द्राय त्वोपयामगृहीतो-
ऽस्यप्सुषदं त्वा घृतसदं व्योमसदमिन्द्राय जुष्टं गृह्णाम्येष
ते योनिरिन्द्राय त्वोपयामगृहीतोऽसि पृथिविषदं त्वा-
ऽन्तरिक्षसदं नाकसदमिन्द्राय जुष्टं गृह्णाम्येष ते योनिरिन्द्राय
त्वा॥ ये ग्रहाः पञ्चजनीना येषां तिस्रः परमजाः। दैव्यः
कोशः॥४५॥

समुजितः। तेषां विशिप्रियाणामिषमूर्जः समग्रभीमेष
ते योनिरिन्द्राय त्वा॥ अपाः रसमुद्वयसः सूर्यरश्मिः

स॒माभृ॑तम्। अ॒पा॒ रस॑स्य॒ यो रस॑स्तं वो॑ गृ॒ह्णाम्यु॑त्त॒ममेष॑
 ते॒ योनि॑रिन्द्रा॒य त्वा॥ अ॒या वि॒ष्टा ज॒नय॑न्कर्व॒राणि॒ स हि
 घृ॒णि॒रु॒र्वरा॑य गा॒तुः। स प्र॒त्युदै॑द्ध॒रुणो॒ मध्वो॒ अग्र॑ स्वा॒यां
 यत्त॑नुवां॒ त॒नूमै॑रयत। उ॒प॒या॒मगृ॑हीतोऽसि प्र॒जाप॑तये त्वा
 जुष्टं॑ गृ॒ह्णाम्ये॒ष ते॒ योनिः॑ प्र॒जाप॑तये त्वा॥४६॥

कोशस्तनुवां त्रयोदश च॥१२॥ [१२]

अ॒न्वह॒ मासा॒ अ॒न्वि॒द्वना॒न्यन्वोष॑धी॒रनु॒ पर्व॑तासः।
 अ॒न्वि॒न्द्र॒ रोद॑सी वावशा॒ने अ॒न्वापो॑ अजि॒हत॒ जाय॑मानम्॥
 अ॒नु ते॒ दा॒यि म॒ह इ॒न्द्रि॒याय॑ स॒त्रा ते॒ वि॒श्वम॑नु वृ॒त्रह॑त्ये॒।
 अ॒नु क्ष॒त्रम॑नु स॒हो यज॑त्रेन्द्र॒ देवे॑भि॒रनु॒ ते नृ॑ष॒ह्ये॥
 इ॒न्द्रा॒णीमा॒सु ना॑रि॒षु सु॒पत्नी॑म॒हम॑श्रवम्। न ह्य॒स्या अ॒परं
 च॒न ज॒रसा॑॥४७॥

मर॑ते॒ पतिः॑॥ नाहमिन्द्रा॒णि रा॒रण॒ सख्यु॑र्वृषाक॒पेर् ऋ॑ते।
 यस्ये॒दम॑प्य॒ ह॒विः प्रि॒यं दे॒वेषु॑ गच्छ॑ति॥ यो जा॒त ए॒व प्र॑थ॒मो
 मन॑स्वान् दे॒वो दे॒वान् क्र॑तु॒ना पर्य॑भूषत्। यस्य॒ शुष्मा॑द्रोद॒सी
 अभ्य॑सेतां नृ॒म्णस्य॑ म॒ह्ना स ज॑नास॒ इन्द्रः॑॥ आ ते॒ म॒ह
 इन्द्रो॑त्यु॒ग्र स॑म॒न्यवो॒ यत् स॒मर॑न्त॒ सेनाः॑। पता॑ति दि॒द्युन्न॑र्यस्य

बाहुवोर्मा तै॥४८॥

मनो विष्वद्वियग्विचारीत्॥ मा नो मर्धोरा भरा दद्धि तन्नः
प्र दाशुषे दातवे भूरि यत् तै। नव्ये देष्णे शस्ते अस्मिन् त
उक्थे प्र ब्रवाम वयमिन्द्र स्तुवन्तः॥ आ तू भर माकिरेतत्
परिष्ठाद्विद्वा हि त्वा वसुपतिं वसूनाम्। इन्द्र यत् ते माहिंनं
दत्रमस्त्यस्मभ्यं तद्धर्यश्व॥४९॥

प्र यन्धि॥ प्रदातारं हवामह इन्द्रमा हविषा वयम्। उभा
हि हस्ता वसुना पृणस्वाऽऽप्र यच्छ दक्षिणादोत सव्यात्॥
प्रदाता वज्री वृषभस्तुराषाद्दुष्मी राजा वृत्रहा सौमपावा।
अस्मिन् यज्ञे बर्हिष्या निषद्याथा भव यजमानाय शं योः॥
इन्द्रः सुत्रामा स्ववाः अवोभिः सुमृडीको भवतु विश्ववेदाः।
बाधतां द्वेषो अभयं कृणोतु सुवीर्यस्य॥५०॥

पतयः स्याम॥ तस्य वयं सुमंतौ यज्ञियस्यापि भद्रे
सौमनसे स्याम। स सुत्रामा स्ववाः इन्द्रो अस्मे आराचिद्वेषः
सनुतर्युयोतु॥ रेवतीर्नः सधमाद् इन्द्रे सन्तु तुविवाजाः।
क्षुमन्तो याभिर्मदेम॥ प्रो ष्वस्मै पुरोरथमिन्द्राय शूषमर्चत।
अभीके चिदु लोककृत् सङ्गे समथ्सु वृत्रहा। अस्माकं बोधि

चोदिता नभन्तामन्यकेषांम्। ज्याका अधि धन्वसु॥५१॥

जुरसा मा तै हर्यश्च सुवीर्यस्याध्येकं च॥13॥ [१३]